

Udenrigsministeriet: Dansk sikkerhedspolitik 1948-1966 – Bind I: Fremstilling

3. Grækenlands og Tyrkiets optagelse i Den nordatlantiske Traktat (side 43-47)

KAPITEL III

Grækenlands og Tyrkiets optagelse i Den nordatlantiske Traktat

Efter først at have henvendt sig til De forenede Stater, Frankrig og Storbritannien rettede den tyrkiske regering på et senere tidspunkt henvendelse til de øvrige medlemmer af Den nordatlantiske Traktat om optagelse i denne. Henvendelse til Danmark skete den 24. august 1950, hvor den tyrkiske chargé d'affaires i København hr. Özmen overrakte udenrigsministeriets direktør Jens Rudolph Dahl det som bilag 63 optrykte aide mémoire. Tilsvarende henvendelse modtoges ikke fra græsk side, idet Grækenland forventede, at Tyrkiets optagelse i NATO automatisk ville medføre græsk medlemskab (bilag 64).

I art. 10 i Den nordatlantiske Traktat er der åbnet mulighed for ved enstemmig beslutning at opfordre europæiske stater til at tiltræde traktaten, såfremt de ville være i stand til at fremme grundsætningerne i traktaten og bidrage til det atlantiske områdes sikkerhed. Den tyrkiske henvendelse drøftedes på Det nordatlantiske Råds møde i New York i september 1950. Drøftelserne resulterede i, at rådets formand skulle meddele Tyrkiet og Grækenland, at man i forbindelse med en gennemgang af de sikkerhedsproblemer, som rådet stod overfor, erkendte, at for så vidt angik Middelhavsområdet, ville det være ønskeligt, hvis der med de to regeringer blev truffet arrangementer, som tillod de to lande på et hensigtsmæssigt stadium at blive tilsluttet NATO's militære planlægningsarbejde vedrørende forsvaret af Middelhavet. Dette forslag accepteredes af Tyrkiet den 2. oktober 1950 og af Grækenland den 4. s. m.

Der optoges derefter kontakt mellem NATO's militære organer og de to regeringer om arrangementets nærmere karakter. Spørgsmålet om Grækenlands og Tyrkiets optagelse i Den nordatlantiske Traktat fik imidlertid fornyet aktualitet, da den amerikanske repræsentant i NATO's stedfortræderråd i maj 1951 meddelte, at De forenede Stater gerne så sagen optaget på dagsordenen. Den 31. maj 1951 instrueredes Danmarks repræsentant i stedfortræderrådet, minister Steensen-Leth, om den holdning, han skulle indtage under sagens behandling i rådet. Den danske regering kunne ikke give sin tilslutning til, at Grækenland og Tyrkiet blev optaget i Den nordatlantiske Traktat. Efter den danske regerings opfattelse var det med god grund, at deltagerkredsen i Atlantpagten oprindeligt indskrænkedes som sket var. Ikke blot harmonerede disse lande i det store og hele i social, økonomisk og kulturel henseende, men ydermere kunne sammenslutningen af disse lande militærpolitisk ikke siges at indeholde noget skin af trussel mod nogen fremmed stat. Den *kunne* kun opfattes som havende defensive formål. Hvis derimod lande som Tyrkiet og Grækenland blev optaget, kunne man ikke se bort fra den nærliggende mulighed, at

Sovjetunionen om end med urette ville opfatte pagtområdets udvidelse som en indkredsning med offensivt formål. Hertil kom hensynet til den specielle, øgede risiko, som en udvidelse af pagtområdet ville pådrage Danmark og andre småstater i medfør af Den nordatlantiske Traktats art. 5.

De militære fordele, som Tyrkiets og Grækenlands optagelse ville frembyde, kunne efter den danske regerings opfattelse for traktatdeltagerne langt fra opveje betænkelighederne derved. Regeringen havde derimod ingen indvendinger mod en sådan aktivisering af samarbejdet mellem de nævnte lande og NATO på militært plan, hvorom der måtte kunne opnås enighed.

Sommeren 1951 igennem behandlede stedfortræderrådet spørgsmålet om Grækenlands og Tyrkiets sikkerhedsproblemer. Hovedsynspunktet – der også deltes af NATO's militære instanser – var, at disse kunne løses enten gennem de to landes optagelse i Den nordatlantiske Traktat eller gennem oprettelsen af en særlig Middelhavspagt med nær tilknytning til NATO.

På denne baggrund underrettedes Danmarks repræsentant i Det nordatlantiske Stedfortræderråd, minister Steensen-Leth, den 24. august 1951 om, at den danske regering fortsat måtte foretrække en ordning, hvorved de to lande ikke optoges som medlemmer af NATO, men i en Middelhavspagt med en vis tilknytning til NATO. Minister Steensen-Leth anmodedes samtidig om at søge kontakt med repræsentanter for de Atlantmagter, der havde tilkendegivet et tilsvarende standpunkt, og anføre, at den danske regering var sindet på det forestående rådsmøde i Ottawa at forny sine bestræbelser for at undgå en optagelse i NATO af de to lande som frembydende afgørende betænkeligheder. Det forekom regeringen naturligt, at de lande, der delte den danske opfattelse*) ved fælles optræden på rådsmødet søgte at virke for en løsning af det foreliggende spørgsmål, som var stemmende med deres interesser på det sikkerhedspolitiske område. Det oplystes, at regeringen var rede til på Ottawamødet at forelægge et resolutionsudkast om tilvejebringelse af en særlig sikkerhedspagt for det østlige Middelhavsområde, og således at der med henblik på krig, der berørte såvel det nordatlantiske område som det østlige Middelhavsområde, etableredes et vist samarbejde mellem de to organisationer.

Endelig tilføjedes det i instruksen, at det ville blive bestemmende for regeringens endelige beslutning med hensyn til fremsættelse af dette resolutionsudkast, om der på forhånd kunne opnås tilslutning til et sådant skridt fra andre Atlantmagter, og minister Steensen-Leth anmodedes om at virke for en sådan tilslutning (bilag 65).

Under NATO's ministerrådsmøde i Ottawa i september 1951 kom Danmark imidlertid til at stå alene med sin modstand mod Grækenlands og Tyrkiets optagelse i Den nordatlantiske Traktat. Stillet heroverfor anmodede udenrigsminister Ole Bjørn Kraft den 18. september 1951 NATO's ministerråd om, at sagens videre drøftelse måtte blive udskudt for at muliggøre indhentelse af en endelig instruktion. På denne baggrund forelagdes sagen for Det udenrigspolitiske Nævn den 19. september 1951. Det, der skulle tages stilling til, var en resolution, som anbefalede medlemslandenes regeringer at tage de skridt, som efter de enkelte landes forfatning måtte være fornødne, til at godkende, at Grækenland og Tyrkiet opfordredes til at tiltræde Den nordatlantiske Traktat og senere undertegne en protokol indeholdende de ændrin-

*) Der sigtedes hermed til Canada, Holland, Portugal og Norge, jfr. bilag 68.

ger i traktaten, der var nødvendige som en følge af Tyrkiets optagelse i traktaten (bilag 67). Af det efter mødet i Det udenrigspolitiske Nævn udsendte communiqué fremgik det, at regeringen i erkendelse af, at det ikke ville kunne forsvares, at Danmark som eneste land ved at fastholde sin modstand udøvede veto over for forslaget om de to landes optagelse havde indstillet til nævnet, at den danske delegation i Ottawa bemyndigedes til at tilslutte sig den resolution, hvorved de to landes medlemskab i Atlantpagten forberedtes, under fremhæven af, at Danmarks definitive tilslutning til de to landes indbydelse først kunne forventes givet, når rigsdagen måtte have givet sit samtykke dertil. Regeringspartierne og Socialdemokratiet sluttede sig til regeringens indstilling. Det radikale Venstre fastholdt sit hidtidige standpunkt, at Danmark fortsat burde modsætte sig optagelse. Danmarks Retsforbund repræsenteret ved hr. Oluf Pedersen kunne ikke tiltræde regeringens forslag (bilag 66).

Efter nævnmødet bemyndigedes udenrigsminister Ole Bjørn Kraft til at opgive modstanden mod Grækenlands og Tyrkiets optagelse i Den nordatlantiske Traktat, idet det dog præciseredes, at den ovenfor omtalte protokol først kunne forventes undertegnet af Danmark, når rigsdagens samtykke måtte være givet.

Denne ændrede indstilling meddeltes den 20. september 1951 NATO's ministerrådsmøde af udenrigsminister Ole Bjørn Kraft og kommenteredes af statsminister Erik Eriksen samme dag i radioens aktuelle kvarter på følgende måde:

»Som lytterne vil vide, har den danske regering længst muligt søgt at undgå, at Atlantpagten blev udvidet ved optagelse af Grækenland og Tyrkiet.

Grunden hertil er ingenlunde at søge i en modvilje mod disse lande, som Danmark står i et venskabeligt forhold til. Og den danske regering erkender fuldt ud, at de – lige så vel som vi andre – har krav på at få *deres* sikkerhedspolitiske problem løst inden for en kollektiv ramme. Vi kunne imidlertid ønske, at det kunne ske i en anden form end gennem de to landes optagelse i Atlantpagten, f. eks. ved en *særlig Middelhavspagt*, idet vi er af den opfattelse, at Atlantpagtens præventive fredsbevarende værdi – som alle er enige om er det afgørende – derved bedst ville styrkes.

Dette standpunkt blev længst muligt forfægtet af den danske delegation i Ottawa. Heroverfor stod imidlertid det synspunkt, at den frie verden var bedst tjent med een pagt.

Efterhånden sluttede flertallet af Atlantpagtens medlemmer, herunder England og Frankrig, sig til denne opfattelse. Og under mødet i Ottawa opgav også de stater, navnlig Norge, Holland og Portugal, der hidtil havde nærret samme anskuelse som Danmark, deres modstand.

Burde Danmark under disse omstændigheder ved at nedlægge veto hindre en ordning, som alle andre var enige om at gennemføre? Vi havde det i vor magt, men regeringen fandt ikke at kunne tage ansvaret herfor. Atlantpagten er et fællesskab af nationer. Vi kan med styrke fremføre vor anskuelse – og det har vi også gjort – men når vi står alene mod en overvældende majoritet, følger det af demokratiets idé, at vi må give efter. Til denne opfattelse fik regeringen i Det udenrigspolitiske Nævn tilslutning både fra regeringspartierne og Socialdemokratiet.

Men jeg vil gerne understrege, at den endelige afgørelse ligger hos den danske rigsdag. En ændring af Atlantpagten er nødvendig, og hertil kræves rigsdagens samtykke. Derfor pålagde vi delegationen i Ottawa ved afstemningen at fremhæve, at Danmarks definitive tilslutning til de to landes indbydelse først kan forventes givet, *når og såfremt* rigsdagen har erklæret sig enig deri.

Sagen vil derfor blive forelagt rigsdagen snarest efter dens sammentræden i oktober. Regeringen vil da anbefale, at samtykke gives i *tillid* til, at det store flertal af Atlantpagtens medlemmer må få ret i deres skøn, at optagelsen af disse to lande virkelig vil vise sig at være til gavn for Atlantpagtens formål: Bevarelse af freden og sikkerheden.«

Den i udsigt stillede behandling i rigsdagen fandt sted i folketinget i dagene 16.–18. oktober 1951 og i landstinget den 19. oktober 1951 på grundlag af det som bilag 67 optrykte forslag til rigsdagsbeslutning. Den del af udenrigsminister Ole Bjørn Krafts tale i folketinget den 16. oktober 1951, der vedrørte spørgsmålet om Grækenlands og Tyrkiets optagelse i Den nordatlantiske Traktat, er gengivet i bilag 68. Som hovedargument for en række landes, herunder Danmarks, ændrede holdning til spørgsmålet fremhævedes, at Grækenlands og Tyrkiets store strategiske betydning for Vestens forsvar uvægerligt måtte medføre, at angreb på et af landene eller dem begge ville føre til en stormagtskrig, hvori Atlantmagterne under alle omstændigheder ville blive inddraget. Der havde blandt de militære sagkyndige været enighed om, at hvad enten Grækenland og Tyrkiet slet ikke blev optaget i nogen sikkerhedspagt, eller de blev medlemmer af en Middelhavspagt, eller de blev optaget i Atlantpagten, ville virkningen af et angreb på dem være ganske den samme for de vesteuropæiske landes vedkommende. Man ville ikke kunne se på et sådant angreb uden reaktion, fordi et sådant angreb ville blotlægge Atlantmagternes sydlige flanker, og en sådan reaktion måtte efter den almindelige opfattelse udløse en verdenskrig. Situationen ville altså blive den, at medens Vestmagterne under alle omstændigheder vil se sig nødsaget til at komme Grækenland og Tyrkiet til hjælp, ville disse to lande ikke have den ringeste forpligtelse til at bistå Atlantmagterne, hvis disse blev udsat for angreb. Som et andet hovedargument fremhævede udenrigsministeren, at de to landes optagelse i høj grad ville fremme skabelsen af den magtbalance, der skulle skabe baggrund for fredens bevarelse. De to lande ville tilføre pagten betydelige og veltrænede styrker og dermed øge Vestens samlede forsvarsevne.

Under folketingsbehandlingen fremsatte Hans Hansen (Rørby) (Danmarks Retsforbund) følgende forslag om overgang til næste sag på dagsordenen:

»Idet folketinget opfordrer regeringen til at foretage en folkeafstemning om det foreliggende forslag til beslutning inden ratifikationen, går tinget over til næste punkt på dagsordenen«,

medens Aksel Larsen (Danmarks kommunistiske Parti) stillede følgende forslag til motiveret dagsorden:

»Idet folketinget udtaler, at af hensyn til Danmarks fred og sikkerhed må Danmark frigøre sig for medlemskabet i Atlantpagten, som aldrig er godkendt af det danske folk, går tinget over til næste sag på dagsordenen.«

Det af Hans Hansen (Rørby) stillede dagsordensforslag forkastedes af folketinget med 96 stemmer mod 30 (Det radikale Venstre, Danmarks Retsforbund og Danmarks kommunistiske Parti), medens Aksel Larsens forslag forkastedes med 118 stemmer mod 8 (Danmarks kommunistiske Parti samt 1 medlem af Det radikale

Venstre). Forslaget til rigsdagsbeslutning vedtoges med 103 stemmer (Socialdemokratiet, Venstre, Det konservative Folkeparti samt medlemmer af Danmarks Retsforbund) mod 22 (Radikale Venstre, Danmarks kommunistiske Parti og medlemmer af Danmarks Retsforbund).

I landstinget vedtoges forslaget til rigsdagsbeslutning med 55 stemmer (Socialdemokratiet, Venstre, Det konservative Folkeparti og Danmarks Retsforbund) mod 7 (Radikale Venstre og Danmarks kommunistiske Parti).

Danmark ratificerede protokollen om Grækenlands og Tyrkiets optagelse i Den nordatlantiske Traktat den 1. februar 1952, og efter at samtlige medlemslande havde godkendt protokollen den 15. februar 1952, opfordredes de to lande til at tiltræde traktaten, hvilket skete den 18. februar 1952. På denne dato blev Grækenland og Tyrkiet deltagere i traktaten, og den i protokollens art. II indeholdte ændring af traktatens art. 6 nødvendigjort af Tyrkiets tiltrædelse trådte i kraft samme dato.